

Litteratur

Inkeri Anttila & Patrik Törnudd: Kriminologi i kriminalpolitiskt perspektiv. En lärobok. P. A. Norstedt, Stockholm, 1972. 217 sider.

Denne bog er en noget omarbejdet oversættelse af forfatternes finsksprogede „Kriminologia“. I forordet anføres det, at den er tænkt som „en första lärobok för högskoleundervisningen i kriminologi“ på de rets- og samfundsvidenskabelige studielinier; det understreges, at forfatterne er gået ud fra, at kriminologien i fremtiden vil blive knyttet fastere til kriminalpolitikken. Hertil føjes, at formålet med at udsende bogen på svensk dels har været at give en systematisk fremstilling af det syn på kriminologien og dens praktiske anvendelse, som forfatterne deler med mange nordiske kolleger, dels har været at præsentere finsk kriminologi for en nordisk læserkreds. Lad det være sagt straks: det er næppe muligt at finde nogen nordisk kriminolog med større indsigt i den kriminalpolitiske beslutningsproces eller nogen kriminalpolitiker med større indsigt i kriminologi end Anttila og Törnudd, der begge har været dybt engagerede i de senere års kriminalpolitiske reformarbejde i Finland.

Bogens linie er trukket med fast hånd, den er næsten ret. Den sikkert rigtige konstatering af, at fremtidens kriminologi i højere grad vil blive konsumentorienteret, rejser ingen spørgsmål, endsige tvivl. Sådan vil det blive, og sådan bør det blive. Det er måske ikke en tilfældighed, at det mest markante udtryk for denne opfattelse kommer fra Finland, men ingen skal tro, at den er taktisk bestemt. Forskningen skal være „samhälls- och beslutsinriktad“, således at den får det størst mulige „informations- och tillämpningsvärde“. Forskeren skal tage stilling til de aktuelle kriminalpolitiske handlingsstrategier og problemformuleringer, men hans holdning bestemmes af opdragelse, uddannelse og socialgruppetilhørighed, og derfor må der lægges vægt på, at han erkender, hvordan hans vurderinger påvirker valg af forskningsopgaver, af materialer, variable og metoder. Forskeren skal altså være i høj grad „värdemedveten“. Men det er ikke nok. Han skal også forsøge at forudse fremtidige forskydninger i undersøgelsens anvendelsesmuligheder, hvilket blandt andet vil sige: forudse hvordan beslutningstagernes og befolkningens værdier og holdninger ændrer sig i løbet af den periode, hvor forskningsresultaterne skal kunne anvendes. Ønsker kriminologen at bidrage til en kriminalpolitisk 10 års plan, må han også have fantasi til at forestille sig, hvad der kan ske på det pågældende område 10 år frem i tiden.

Dette synspunkt gennemføres konsekvent. Forskningsresultater, der ikke i vore dage synes relevante i den aktuelle kriminalpolitiske diskussion, er uden større interesse. En lang række biologiske og sociologiske forklaringer vejes i kap. III om Kriminologiens udvikling; det store flertal har ikke vægt nok til at komme i betragtning. Bestræbelserne på at stille den kriminologiske kundskab i kriminal-

politikkenes tjeneste overflødig, en nærmere diskussion af resultater og teorier, og kapitlet fylder da også kun 10 sider.

Endnu en antagelse er bestemmende for forfatternes stillingtagen til visse kriminalpolitiske problemer. I kap. VI fastslås det, at kriminaliteten er en nødvendighed. Med udgangspunkt i Durkheim's bog „Les règles de la méthode sociologique“ (1895) beskrives kriminaliteten som en social institution, der findes og altid vil findes i ethvert organiseret menneskeligt samfund, omend ikke altid i samme mængde eller med samme struktur.

Derfor vil der altid findes i det mindste et minimum af kriminalitet (kap. VII); men det er — i princippet — muligt gennem kriminalpolitiske foranstaltninger at eliminere den kriminalitet, vi ser omkring os i samfundet i dag. En reduktion af kriminaliteten er ikke altid noget positivt. Den kan ofte medføre kriminaliseringer på nye områder eller forsøg på at anvende kontrolpolitiske organer på andre former for afvigende adfærd. Strengt taget er det ikke kriminaliteten, men afvigelsen, den normstridige adfærd, der er en nødvendighed.

Kriminalitet er ikke blot nødvendig, den er også nyttig. Den medvirker til at markere grænsen mellem godt og ondt, tilladt og forbudt. Interaktionen mellem de kriminelle og kontrolsystemet klarlægger normernes grænser, men straffens sociale funktion er også, som allerede fremhævet af Fauconnet i „La responsabilité“ (1920), en kanalisering af aggressioner, en stærkere integration af samfundets medlemmer og en styrkelse af moralen, jfr. kap. VII. Jo bedre forbryderen svarer til sin rolle som afviger (jo bedre han symboliserer forbrydelsen, og jo mere personlig ligegyldig han er os, hedder det hos Fauconnet), desto bedre opfylder han som strafobjekt sin nyttige funktion. I ekstreme tilfælde behøver den, der drages til ansvar og straffes, ikke engang at være gerningsmanden. Endelig kan kriminalitet have positiv betydning ved at pege på alternative løsninger af væsentlige sociale problemer, og undertiden kan lovovertrædelser lede til godkendelse af hidtil forbudt adfærd. Her kan der igen henvises til Durkheim's bog fra 1895, hvor kriminalitetens innoverende funktion er beskrevet.

Spørgsmålene om forskningsmaterialer og forskningsmetoder behandles i kap. IV, kriminalstatistiske data i kap. V, kriminalitetens niveau og struktur i kap. VII, selektion af forbrydere og ofre i kap. VIII, kriminalpolitikkenes mål og kriminologisk forskning i kap. IX, kriminalpolitikkenes virkemidler i kap. X, og nogle aktuelle kontrolpolitiske perspektiver i kap. XI.

Videnskabelige undersøgelser kan være forklarende, da som regel kausale, eller beskrivende, som ofte er en forudsætning for de første. Den beslutningsorienterede kriminolog taler helst ikke om årsager. Han foretrækker at formulere prognoser af typen: „en effektivisering af trafikovervågningen af typen X vil med 95 % sandsynlighed reducere antallet af alvorlige færdselslovovertrædelser med mere end 45 % under en femårsperiode“. Den beskrivelsesorienterede krimi-

nolog tænker i reglen kausalt, når han planlægger sine undersøgelser. Beskrivelsens genstand, de variable og beskrivelsesmåden er resultatet af en række valg, der også indebærer et valg af konsumenter.

At resultaterne ikke altid har direkte betydning for teorikonstruktioner eller kriminalpolitiske beslutninger, berøver ikke beskrivelsens værdi. Kundskab kan betragtes som et mål i sig selv, siger forfatterne — vistnok lidt letsindigt — i kap. IV; men de griber sig i det og supplerer med et nyttesynspunkt: Kriminaliteten opleves som truende og skræmmende. Ses den i lys af velkendte baggrundsvARIABLE, udryddes mange misforståelser, og angsten forsvinder. Lignende begrundelser går igen flere steder i bogen. De kan minde om oplysnings-tidens optimistiske rationalisme. Udtrykt med en dansk filosofis ord: „Forstandens Lys giver ikke alene Klarhed og Indsigt, men ogsaa Ro i Sindet og Fasthed i Viljen“ (Jørgen Jørgensen, „Filosofiske Forelæsninger“, 1935). — Jeg deler denne optimisme.

I kap. V gives der på grundlag af statistiske data en solid kriminografisk oversigt over kriminalitetens omfang og struktur i Finland. Her behandles også kriminalitetsfaktorer (selektionsfaktorer) som alder, køn, gruppeaktivitet, økologiske forhold, og social klasse. Endvidere problemerne omkring opklaringshyppighed, tilbagefald og kriminalitetens udvikling. I ganske stor udstrækning inddrages data fra de andre nordiske lande og fra enkelte internationale undersøgelser i beskrivelsen.

Om prædiktionsundersøgelser siges det, at de kun har begrænset værdi (kap. VII, B). Deres fundamentale forudsætning, at relationen mellem de variable i prognosemodellen forbliver uforandrede, er sjældent realistisk i et samfund, hvor forandringerne sker med stigende fart. Spørgsmålet om, hvor mange fanger der findes i fængslerne om 10 år, er ikke af større interesse. Fra et planøkonomisk synspunkt er det bedre først at beslutte, hvilket fangetal man vil acceptere, og siden, måske ved hjælp af prognoser, prøve på at anslå de sociale omkostninger ved realiseringen af dette mål.

Forholdet mellem kriminalpolitik og kriminologi (kap. IX, jfr. kap. II), er i første række bestemt af, hvordan disse begreber defineres. *Kriminologi* defineres i en vis forstand vidt, i en anden snævert, som læren om kriminaliteten som *socialt* fænomen (kursiveringen er anmelderens). *Kriminalpolitik* er en del af kontrolpolitikken, der defineres som den del af socialpolitikken, som hovedsagelig sysler med normstridig adfærd, d.v.s. strafferetlige, socialretlige (bl. a. børneværnsmyndighedernes indgreb overfor unge med adfærdsvanskeligheder) og medicinsk-retlige foranstaltninger (anbringelse på psykiatriske hospitaler og afdelinger, kastration etc.).

Nogle, særlig nogle marxistiske forskere vil slå kriminalpolitik og kriminologi sammen. Hvorfor skal kriminologen skelne skarpt mellem mål og middel end håndværkeren eller tandlægen? Andre understreger, at de to discipliner er væsensforskellige. Kriminalpolitikken

er normativ og beslutningsorienteret. Kriminologien er en empirisk videnskab om kriminaliteten og dens baggrundsfaktorer, og kriminologiens opgave er så objektivt og neutralt som muligt at fremlægge sine resultater for kriminalpolitikeren, der på sin side må tage stilling til, hvordan resultaterne bedst kan udnyttes i den praktiske kriminalpolitik. Valget er hans. Nogle vil gå så vidt, at de vil kræve, at forskeren overhovedet må undgå at tage stilling til kriminalpolitiske problemer. Andre vil tillade, at kriminologen ligesom andre borgere optræder som kriminalpolitiker, tager stilling og anbefaler bestemte problemløsninger, når han blot udtrykkeligt understreger, at nu taler han ikke længere som kriminolog. For bogens forfattere implicerer den række valg, forskeren må foretage, når han planlægger en undersøgelse, allerede en stillingtagen.

Løsningen på problemet er den værdibevidste forskerindstilling. Fra undersøgelsens planlægning, gennem dens forskellige faser, til dens afslutning må forskeren gøre rede for de (måske varierende) målsætninger, der er arbejdet med. Undladelse heraf skal tolkes som en stillingtagen, også når den snarere skyldes forsømmelighed end forsæt.

Kriminalpolitikken har to væsentlige mål: (1) at minimere de omkostninger og de lidelser, som fremkaldes af kriminaliteten og samfundets reaktioner overfor kriminaliteten, og (2) at fordele disse omkostninger og lidelser retfærdigt. Disse to mål kan komme i strid med hinanden, og det er vigtigt, at de betragtes hver for sig. Et skema over beslutningskriterier ved en sammenligning af to forskellige handlemuligheder giver formentlig en god oversigt over forhold, der kan (skal) tages i betragtning ved kriminalpolitiske afgørelser; men et par konkrete eksempler ville have forøget dets pædagogiske værdi. Og hvad betyder forresten „retfærdigt“? Hvis det er et — udefineret — nøgleord, er det vel stadigvæk et åbent spørgsmål, om kriminologen skal deltage i beslutningsprocessen.

Om kriminalpolitikens midler, almenprævention (normkendskab, sanktionsrisiko, sanktionernes strenghed, straffetruslens indirekte virkning), individualprævention, andre kriminalpolitiske midler (behandlingsideologien, kontrol af kriminalitetens omfang gennem reduktion af „fristelsesmængden“, samt en almindelig social sanering) og rehabilitering skrives der kloge ord i kap. X. Anvendelse af fængselsstraffen kan ikke forsvares ved henvisning til dens individualpræventive virkninger, men dens almenpræventive funktion er urokket. Straffetruslens virkninger bestemmes ifølge en finsk kommissionsbetænkning af graden af forsæt gennem en bevidst afvejning af fordele og risiko, lovovertræderens intelligens og uddannelse, opdagelsesrisikoen og lovovertræderens tillid til sin egen dygtighed.

Behandlingsideologien udsprang af en reaktion mod ældre tiders strafferetlige synspunkter. Først udskilte man børn, psykisk syge og udviklingshæmmede, siger forfatterne. Anmelderen mener, at det skete

længe før behandlingstanken trængte igennem (jfr. blandt andet Fauconnet). I dag er den passé. Kritikken bygger særlig på retssikkerhedssynspunkter og på de tvivlsomme individual-præventive virkninger af behandlingen. — Det er i denne sammenhæng svært at lade være at spørge: hvorfor omtales kun et etisk problem i forbindelse med Berntsen og Christiansen's undersøgelse af arresthusfanger (1965), men ikke dens „positive“ resultat, mens det „negative“ resultat i „Effektiviteten af forvaring, særffængsel m. v.“ (Christiansen, Moe, Senholt m. fl., 1972) ikke forbigås i tavshed?

Inkeri Anttila og Patrik Törnudd har kaldt deres lærebog „Kriminologi i kriminalpolitisk perspektiv“, men den kunne også hedde „Kriminalpolitik i kriminologisk perspektiv“. I den henseende ville titlen være uden større betydning. Det, der giver bogen dens særpræg, er *perspektivet*, at de to discipliners indbyrdes relationer med hensyn til mål og midler underkastes en indgående analyse, og at konsekvenserne af denne analyse fremdrages og diskuteres. Man kan — særlig i USA — finde mange håndbøger, der beskæftiger sig med kriminologi og kriminalpolitik, for politikens vedkommende dog som regel kun med midlerne; her holdes de to områder næsten altid skarpt adskilt: Part I, Criminology — Part II, Administration of Justice. Set på denne baggrund må man betragte den finske lærebog som et originalt og værdifuldt bidrag til litteraturen om kriminologi og kriminalpolitik.

Bogens koncentration om det samspil, der sker — eller burde ske — mellem forskere og beslutningstagere, har i forbindelse med bogens begrænsede omfang medført, at begge parter vil kunne beklage, at visse emner ikke er behandlet, højst nævnt; men beklagelsen kan kun blive til et hjertesuk, ikke en alvorlig kritik.

Der er næppe rimelig grund til på dette sted at fremhæve meningsforskelle med hensyn til bogens grundsynspunkter og vurderinger. For dem, der kender forfatterne og anmelderen, vil det være overflødigt, og for andre vil det være uden større interesse.

Karl O. Christiansen.

Franklin E. Zimring and Gordon J. Hawkins: Deterrence. The Legal Threat in Crime Control. The University of Chicago Press 1973. 376 sider.

Dette er den første bok om almenprevensjonens problemer som er kommet i den engelsktalende verden. Selve ordet almenprevensjon er ikke brukt på engelsk. I stedet tales det om *general deterrence*. Deterrence betyr avskrekking, og hvis man holder seg til ordets betydning i vanlig språkbruk, inkluderer det ikke den moralske og vanedanende effekt som straffetruselen kan ha. Men det er blitt vanlig å ta uttrykket i en videre betydning, slik at general deterrence i realiteten

blir ensbetydende med vårt begrep almenprevensjon. Det er også denne videre betydning som blir lagt til grunn av Zimring og Hawkins.

Zimring er professor i strafferett ved University of Chicago, Hawkins er professor i kriminologi ved University of Sidney, men har i lengere perioder arbeidet ved Center for Studies in Criminal Justice ved University of Chicago, som har hatt almenprevensjonen som et av sine sentrale forskningsområder. Noe oppsiktsvekkende nytt bringer boken ikke. Den er først og fremst en intelligent og kyndig oversikt over *status præsens* på området. Forfatterne diskuterer inngående de forskjellige sider av almenprevensjonen og de faktorer som den avhenger av, og gjennomgår forskningsmetoder og feilkilder. De fremhever problemets kompliserte karakter, tar avstand fra generaliseringer, forsøker å klarlegge hva vi vet og hva vi ikke vet. Både boken selv og de tallrike enkeltstudier som den refererer, er vitnesbyrd om den livlige interesse som spørsmålene om almenprevensjonen i de senere år har tiltrukket seg i engelsk og amerikansk juridisk og kriminologisk forskning. Personlig har jeg få og små innvendinger mot forfatternes synspunkter.

Den mest selvstendige innsats gjør forfatterne kanskje i gjennomgåelsen av forskningsmetoder og feilkilder. Et ledende synspunkt er at problemet må angripes med forskjellige metoder. Bruken av en enkelt metode, for eksempel sammenligning mellom kriminaliteten i områder med forskjellige strafferettslige regler, eller mellom kriminaliteten før og etter en endring i lovgivning eller rettshåndhevelse, kan sjelden gi noe sikkert grunnlag for slutninger, men hvis man ved bruk av flere forskjellige metoder kommer til samme resultat, kan man uttale seg med større fortrøstning.

Et forhold som forfatterne legger stor vekt på, er det som de betegner som regresjonsfenomenet. La oss tenke oss at det har vært en sterk stigning av en bestemt type lovovertrædelser, at det blir gjennomført endringer i lovgivning eller rettshåndhevelse, og at kriminalitetstallet så synker. Det ligger nær å trekke den slutning at fallet skyldes de foretatte endringer, men forholdet kan også være at tallet av lovbrudd av helt andre grunner er falt tilbake til et mer normalt nivå.

Faren for feilslutninger fra en tidsfølge til en årsakssammenheng illustreres ved et par mindre undersøkelser som er foretatt av professor Zimring. Den ene gjaldt misbruk av brannalarmapparater i nærheten av forskjellige skoler i Chicago. I samarbeid med brannvesenet tok man for seg en del skoler hvor det hadde vært særlig mange falske brannalarmer. Brannfolk ble sendt til skolene og holdt foredrag for elevene, hvor de på forskjellig vis, bl. a. ved å gjøre oppmerksom på straffansvaret, appellerte til elevene om å avstå fra falske brannalarmer. Etter denne påvirkning ble det registrert et sterkt fall i antallet brannalarmer ved disse skoler. Slutningen om en årsakssammenheng lå nær. Men ved å undersøke hvordan det var ved andre skoler som hadde hatt et særlig høyt tall av falske alarmer, men hvor ele-

vene ikke var blitt utsatt for noen påvirkning, fant man at det også her hadde vært et sterkt fall, og at det ikke var noen signifikant forskjell mellom de skoler som var blitt utsatt for påvirkning og de andre høyrisiko skoler. Konklusjonen måtte bli at det i begge grupper av skoler forelå en regresjon fra et uvanlig høyt nivå til et mer vanlig, uten sammenheng med de foredrag som elevene ved noen av skolene var blitt utsatt for.

Det annet eksempel gjaldt den individualpreventive virkning av en „driver improvement school“ i Detroit. Bilførere med et høyt antall trafikkforståelser i løpet av de siste 12 måneder ble dømt til å gjennomgå et kurs som tok sikte på å forbedre deres kjøreegenskaper. Resultatet var tilsynelatende overbevisende: Det gjennomsnittlige tall av overtredelser i eksperimentgruppen sank fra 3.5 i året før dommen til 1.57, altså mindre enn halvparten, i året etter dommen. Men Zimring ville ikke uten videre godta slutningen. Det kunne hende at den gruppen som var blitt dømt til førerkurs, hadde et høyt registrert tall av overtredelser i det foregående år fordi de hadde vært særlig uheldige med å bli grepet i overtredelser. Han undersøkte derfor hvordan det var med gruppens overtredelser det nest foregående år. Det viste seg at det gjennomsnittlige antall overtredelser i dette året var 1.57, altså nøyaktig det samme som i året etter dommen! Det er, som forfatterne bemerker, ikke noe fullt bevis for at førerkurset har vært uten virkning — det er jo mulig at gruppen ville ha fortsatt å bli verre hvis den ikke hadde fått denne særbehandling. Men iallfall må det erkjennes at slutningen om de gode virkninger av kurset var forhastet. Det ligger nærmere å tro at forskjellen mellom tallene for året umiddelbart før og året umiddelbart etter dommen skyldes et regresjonsfenomen, og ikke førerkurset.

Jeg synes de undersøkelser som her er nevnt, ikke bare demonstrerer vanlige feilkilder, men også på en elegant måte viser hvordan feilkildene kan avsløres ved en intelligent kombinasjon av metoder.

Det er to synspunkter forfatterne er særlig opptatt av gjennom hele boken. Det ene er forskjellen mellom den *totale* almenpreventive virkning av en straffetrusel, og den *marginale* virkning av en endring i straffnivå eller forfølgingsintensitet. Den totale virkning blir det bare spørsmål om ved nykriminalisering av et tidligere straffritt forhold eller avkriminalisering av et tidligere straffbart forhold. Slike forandringer er bare aktuelle på strafferettens grenseområder. I praktisk politikk står man meget oftere overfor spørsmålet om virkningen av mindre endringer i straffen eller håndhevelsen. Slike virkninger er det naturligvis vanskeligere å føre noe håndfast bevis for. Forfatterne konkluderer på grunnlag av enkelte nyere forskningsarbeider med at „increases in legislatively provided penalties for major crimes have little impact as a marginal general deterrent“ (s. 201). Og dette anføres til fordel for å eksperimentere med å sette ned straffesatser som har en almenpreventiv motivering, men hvor det er tvilsomt om

hensikten blir oppnådd. Denne tankegang kan ha meget for seg. Men hvis man bygger alt for trygt på at mindre endringer ikke fører til påviselige virkninger, kan man gjøre seg skyldig i samme form for resonnement som mannen i eventyret som lesset ved. For hvert stykke han la på, sa han til hesten: „Dreg du den, så dreg du den med.“ Til slutt var lasset så stort at hesten ikke var i stand til å rikke det. Så begynte han å lesse av, og for hvert stykke han tok av, sa han: „Dreg du ikkje den, så dreg du ikkje den heller“ — inntil han sto der med tom slede.

Det annet synspunkt som ligger forfatterne særlig på hjerte, er å understreke nødvendigheten av mer og bedre forskning på dette område. Det var lenge alment akseptert at almenprevensjonens problemer ikke egnet seg for empirisk forskning: Man kan til nød vite noe om hvor mange lovovertrædelser som blir begått, men ikke noe om hvor mange som *ville ha blitt begått* hvis straffetruselen hadde være strengere eller mildere eller forfølgingsintensiteten større eller mindre. Denne oppfatning er ikke holdbar. Problemene er vanskelige, men ikke vanskeligere enn mange andre som er tatt opp i samfunnsvitenskapelig forskning. Det synes åpenbart at man her står overfor et område som lenge har vært forsømt, men som vil stå sentralt i de kommende års kriminologiske forskning. En annen sak er at man ikke kan regne med å nå resultater som vil gi klare og entydige svar om de virkninger man kan regne med av endringer som er under overveelse. Det vil alltid være behov for å utfylle forskningens resultater med common sense resonnement. Og man vil neppe noen gang komme så langt at det ikke blir tilbake et betydelig spillerom for tro og gjetning.

Johs. Andenæs

NYUDKOMMEN LITTERATUR

- Andenæs, Johannes:* Punishment and Deterrence. With a Foreword by Norval Morris. University of Michigan Press, Ann Arbor 1974. 189 s.
- Anklagemyndighedens årsberetning 1973, afgivet af Rigsadvokaten. København 1974. 135 s.
- Brauneck, Anne-Eva:* Allgemeine Kriminologie. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg 1974. 314 s.
- Breul, Dietrich:* Methoden der Geschlechts-, Körperlängen- und Lebensaltersbestimmung von Skelettfunden. Verlag Schmidt-Römhild, Lübeck 1974. 131 s.
- Dansk Tidsskrift Index. Udgivet af Bibliotekscentralen, København 1974. 568 sp. + 101 s. register.
- European Committee on Crime Problems: Methods of Forecasting Trends in Criminality. Council of Europe, Strasbourg 1974. 44 s.